CRNOGORSKI ZBOR – CRNOGORSKO-PRIMORSKA MITROPOLIJA

BY CRNOGORSKI POKRET · 01/22/2015

JUGOSLAVENSKI LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD »MIROSLAV KRLEZA«(ZAGREB 1984) **Danilo Radojević CRNOGORSKO-PRIMORSKA MITROPOLIJA.**

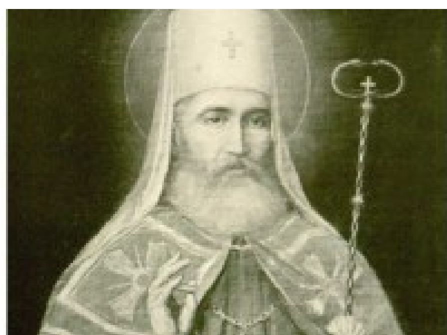

Na području rimske provincije *Praeualitane* postojala *je* od IV v. episkopija; njen *je* predstavnik prisustvovao IV ekumenskom saboru u Halkedonu (451). Doseljavanje Slovena izazvalo *je* poremećaj i u životu crkve, te se dukljanski biskup morao skloniti u Italiju (602). U tom ranom periodu *razvoja* hrišćanstva (VI-VIII v.) podignute su bazilike (Prevlaka, Zlatica, Martinići, Bar i dr.) koje su imale značajnu ulogu u njegovom širenju, Dukljanski kneževi IX i Xv. rade na jacanju crkve. U to vrijeme u seoskim crkvama počelo je obavljanie liturgije na slovenskom jeziku. U legendama 0 caru Dukljanu (Duklijanu) crnogorski narod je sačuvao sjećanje na dramaticču borbu oko uvodenja hrišćanske religije; u njima je prikazan sv. lIija u ulozi nosioca hrišćanstva. Uspon dukljanske države doveo *je* do osamostaljivanja crkve, te je papa Klement III uputio barskom biskupu Petru nadbiskupski palijum (1089). Tada se podižu veliki vjerski centri (Bar, Svač, Prečista Krajinska); u benediktinskim samostanima (15) rade škole i skriptorijumi; u Prečistoj Krajinskoj nastao je i prvi roman u literaturi Crne Gore, *Legenda 0 Vladimiru i Kosari,* a u Baru *Ljetopis popa Dukljanina.* Posto je raška vojska osvojila Zetu, nadbiskup barski Grgur (*Anuoarensis humilis archiepiscopus*) morao je pobjeći u Dubrovnik (1189). Prilikom toga osvajanja raška vojska *je* razorila crkve i manastire, izuzev kotorske, jer je Kotorska biskupija bila podredena Bariju (Italija). Razorenu Katoličku crkvu u Duklji počeo je podizati Vukan, koji je uspio dobiti od pape priznanje kraljevske titule *(Diocliae et Dalmatiae rex),* koristeći se tradicijom dinastije Vojislavljevića, On je uspio da papa Inocenti *je* III vrati status nadbiskupije barskoj crkvi (1199) koja ie, u periodu opadanja moći dukljanske države, bila podredena Dubrovačkoj nadbiskupiji. Nakon toga je Vukan pokušao da ovlada Raškom (1207). Borba katoličke i pravoslavne konfesije organizovano je vodena nakon osnivanja pravoslavnih episkopija (1219). Crnogorsko tlo pripalo je trima episkopijama: Zetskoj, sa sjedištem u bivšem benediktinskom samostanu Arhangela Mihaila na Prevlaci (otok Stradioti, odn. Ilovik, Ljustica) kod Tivta; Budimlianskoi, sa siedisern u mana stiru Sv. Georgija (danas Đurđevi stupovi) kod Ivangrada; Humskoj, sa sjedištem u hramu Bogorodice u Stonu. U *Cetinjskom ljetopisu* naznačen je kao prvi episkop Zetske episkopije llarion Šišoević, iz Građana u Crmnici (1220). Sjedište episkopije ostalo je na Prevlaci do sredine XV v., kada je prenijeto u Prečistu Krajinsku, kod Ostrosa, posto su Mlečići ovladali tim područjem (oko 1450). Rad Zetske episkopije toga perioda malo je poznat. Do sada su konstatovani pomeni jedanaest episkopa i mitropolita; status mitropolije Zetska episkopija ie dobila 1346. D. Vuksan ie

utvrdio da postoje intervali za koje se ne znaju imena episkopa i mitropolita (1320-1405). *Dušanovim zakonikom,* el. 6-10, sankcionisan je već stvoreni odnos prema Katoličkoj crkvi, koja se pomi nje kao »latinska jeres«, a njeni pripadniei kao »poluvjernici« (1349). Raški vladari nijesu prestajali raditi na likvidaciji Katoličke crkve. Njihov rad na osamostaljivanju Barske nadbiskupije od dubrovacke crkve imao je politički karakter: egzistiranje Barske nadbiskupije služilo je kao oslonac u spoljnoj politici. Poslije osamostaljivanja zetske države pod Balšićima (1360), nije mogla ostati na snazi odredba da pećkog patrijarha bira Državni sabor, na čelu s vladaocem. Tada je učinjen prvi korak ka stvaranju samostalne crkve u samostalnoj državi; zetski i srpski vladari Đurad Balšić i Lazar Hrebeljanović sporazumjeli su se da patrijarha bira samo Sabor arhijereja i igumana (1375). Tada je za patrijarha izabran pustinjak Jefrem, čime *je* izražena tendencija da se na taj položaj ne bira uticajna ličnost koja bi mogla krnjiti nezavisnost država što ih je obuhvatala jedna patriiaršija. Rad Zetske mitropolije iz perioda dinastije Balšića (1360-1421) malo je poznat. Stracimir i Đurađ Balšić ispovijedili su katoličku vjeru i odrekli se crkvenog raskola (1369). Nakon smrti posljednjeg Balšića (1421) Crnojevići su vodili borbu protiv srpskih despota koji su pokušavali da ostvare feudalna »prava« nad Crnom Gorom (1421 -54). Jedan zetski mitropolit i sam je učestvovao u borbi oko Budve (1441). God. 1458. pominje se na stolici Zetske mitropolije unijat Jovan, Grk sa Krita *(Johannes ... archiepiscopus dignissimus Craine);* njegov dolazak bio je u duhu Firentinske unije (1439), preko koje je vizantijski car Ivan VIII htio osigurati pomoć katoličkog Zapada za borbu protiv osmanlijske opasnosti. Posto je pao Carigrad (1453), Turska je vodila politiku onernogućavanja unije između katoličke i pravoslavne konfesije, pa je za carigradskog patrijarha postavila anti-unijata Genadija II. Nije poznato koliko *je* mitropolitska stolica ostala u Prečistoj Krajinskoj; postoji mišljenje da je prenijeta u manastir Sv. Nikole na ostrvu Vranjini (Skadarsko jezero). Pomjerajući front pred invazijom Turaka, Ivan Crnojević je podigao Cetinjski manastir (1484), koji *je* učinio mitropolitskom rezidencijom i poklonio mu veliki dio porodičnog posjeda, na kome se nalazio njegov novi dvor. Imovinski status Crnogorske mitropolije regulisao *je Zakonom* i dao joj pravo da omogućava azil. Od sredine XV v. Crnogorska mitropolija bila je pod jurisdikcijom Ohridske arhiepiskopije. Crnogorski mitropoliti zadržali su pravo vršenja obreda u oblastima koje su zaposjeli Turci i Mlečići. U Cetinjskom manastiru Đurađ Crnojević osnovao je štampariju, u kojoj su štampane knjige za potrebe Crnogorske mitropolije (1493-96). Likvidacijom otpora Đurđa Crnojevića i zavođenjem uprave turskog vazala Staniše Crnojevića počlo ie novo doba crnogorske istorije. Pošto je Turska obnovila rad Pećke patrijaršije (1557), Crnogorska mitropolija ušla je u njene granice. Ustanak u sjevernom dijelu Crne Gore, pod vođstvom vojvode Grdana (1597), doprinio je razvijanju misli 0 oslobođenju, pa se, nekoliko godina docnije, prvi put jedan mitropolit (Ruvim II) stavio na čelo jednog od reda koji se borio protivu turske vojske (1604). Od tada se kod crnogorskog naroda povećava ugled mitropolita. God. 1608. održan ie u Kučima veoma značajan skup crnogorskih i albanskih glavara, a *vojvoda* Grdan i pećki patrijarh Jovan pregovarali su sa austrijskim, španskim i papskim misionarima oko pripreme ustanka na Balkanu. Sredinom XVII v. Crnogorskom mitropolijom upravljao je Mardarije koji *je* učestvovao u borbama Crnogoraca za slobodu. Radio *je* na povezivanju sa zapadnim zemljama i stvaranju erkvene unije, da bi se osiguralo jedinstvo u borbi protivu Turaka. Svečanim

ispovijedanjem, u Majinama, stupio *je* u uniju s Katoličkom crkvom (1640). S njim ie saradivao vladika Vasilije Ostroški, *koji je* prenio u Niksić, a zatim u Ostrog, episkopski centar za sjeverne dijelove Crne Gore i dio Hercegovine (1655-71). Uloga crnogorskih mitropolita u borbi crnogorskog naroda postala je značajnija u drugoj pol. XVII v. Mitropolit Ruvim (1673-85) djeluje s nacionalnih pozicija i piše skadarskom paši Sulejmanu Bušatliji da Crnogorci nijesu sultanovi podanici, već vjerni Hristovi vojnici »koji neće žaliti svoje krvi« da bi ostali slobodni. U doba morejskog rata (1684--99), kada su u *eijeloj* Crnoj Gori vođene borbe, na čelu Crnogorske mitropolije bio je Visarion Borilović Bajica (1685-92). Tada su izvojevane velike pobjede nad turskom vojskom (na Kamenom, 1687); oslobođeni su Herceg-Novi i Risan. Mitropolitsku stolicu (Cetinjski manastir) branio *je* mletački odred (1688-92). Pošto su se morali povući pred snažnim napadom Sulejman-paše, Mlečići su minirali manastir. Crnogorska pravoslavna crkva (CPC) ispoljila je svoj autokefalni položaj pri izboru nasljednika Visariona Bo rilovića. Crnogorski zbor odbio je da prihvati prijedlog patrijarha Arsenija Crnojevića da se za crnogorskog mitropolita postavi dobjegli beogradski mitropolit Simeon; nije prihvacen ni kandidat novog patrijarha Grka Ka linika I. Crnogorski zbor sastao se kod ruševina Cetinjskog manastira i izabrao za mitropolita Savatija Kaluđerovića iz Očinića (1694). Dolaskom na mitropolitsku stolicu Danila Petrovića (1697-1735) produžen je proces učvrsćivanja uloge Crnogorske mitropolije u životu Crne Gore. Mitropolit Danilo je rodonačelnik mitropolitske kuće Petrovića, u kojoj je ovo zvanje postalo nasljedno. Crnogorska mitropolija uspostavlja političke odnose Crne Gore s Rusijom (1711), gđe je mitropolit Danilo boravio od jeseni 1714. do jula 1715; primio ga je ruski car Petar I i odobrio da se trogodišnje daje pomoć mitropolitskoj rezidenciji (Cetinjskom manastiru). Ovim je Crnogorska mitropolija dobila jak oslonac jer je Ruska pravoslavna crkva imala ugled slobodnog centra i zaštitnika pravoslavlja (prodiranje novog uticaja na Balkan poklapalo se s interesima oslobodilačke borbe crnogorskog naroda). Ostvarivanjem odnosa s ruskim Sinodom priznata je autokefalnost CPC. Pećki patrijarh Arsenije IV, u pismu Podgoričanima (1726), prijeti onima koji odu ka mitropolitu Danilu da će - kletvu docekati. CPC ostala je samo u kanonskoj vezi s Pećkom patrijarsijom, čiji je poglavar posljednji put dolazio u vizitaciju u Crnogorsko primorje 1732. Radom vladike Vasilija Petrovića (1750-66), koadjutora mitropolita Save Petrovica (1735-81), ojacao je oslobodilački pokret crnogorskog naroda, kao dio evropske borbe protivu Turske. U sklopu toga djelovanja Vasilije je napisao *Istoriju 0 Černoj Gori* (1754). Poslije smrti vladike Vasilija, mitropolit Sava nije se mogao suprot staviti struji koja je omogućila da na vlast dode Šćepan Mali (1767-73), čiji je period vladavine vrlo značajan. Tada ie CPC prvi put odvojena od funkcije centralnih organa vlasti (1768); svještenstvu je ostavljeno da »hristijane« uči božjem putu, a "mirskim čelovjecima" zabranjeno je da diraju u crkvene tajne, Nakon smrti Šćepana Malog, Sava je radio na učvrsčivanju oslabljenog polozaja mitropolije, pa ističe njen legitimitet koji je dobila od Ivana Crnojevića, zapravo, da je od tada »ovi puk černogorski vođen mitropolitima cetinjskijem«. U osnovi shvatanja toga legitimiteta nalazi se činjenica da ie Crnogorska mitropolija dobila, pri osnivanju Cetinjskog manastira (rezidencije mitropolije), posjed dinastije Crnojevića. Zbog toga crkva nije isticala da su mitropoliti dobili svjetovnu vlast od posljednjeg slobodnog vladara iz dinastije Crnojevića (Đurđa), već od darodavca - Ivana. Protivu vodeće uloge

Crnogorske mitropolije javila se struja oko guvernadura; u anonimnoj istoriji *(Kratki opis Zete* i C*rne Gore,* Cetinje 1774) osuduje se svještenstvo da održava narod u »dubokom neznanju« i sujevjerju te da sprečava uvodenje prava gradana. Ukidanje Pećke patrijaršije (1766) nije imalo nikakve posljedice na CPC jer je bila ostvarila potpuno samostalan položaj, Zbog toga berat sultana Mustafe III, kojim je potvrđivano zvanje crnogorskom mitropolitu, nije donijet na Cetinje, već je ostao u Peći. U zivotu CPC i crnogorske države posebno je značajna epoha mitropolita Petra I Petrovića Njegoša (1782- 1830), koji je došao na mitropolitsku stolicu poslije epizodne pojave Arsenija Plamenca (1781-82). Predvođeni mitropolitom Petrom I, Crnogorci vode oslobodilačke bitke protivu turske i francuske vojske. Petar I radio je na uvodenju zakonodavstva *(Stega,* 1796; *Zakonik, 1798,* 1803). Iako je uveo Kuluk (sud), primjenjivao je, kao vrstu kazne, kletvu i ekskomunikaciju iz crkve. Suprotstavljajući se autoritetu Crnogorske mitropolije, guvernadur Vuko Radonjić (1802-18, 1820-30) samovlasno se obraćao austrijskom i ruskom dvoru, pa mu je Crnogorski zbor oduzeo titulu guvernadura (1818), koja mu je docnije vraćena (1820). Zbor štiti autoritet Crnogorske mitropolije i kod ruskog Sinoda, na čije optuzbe odgovara (1804) isticući da su Crnogorci slobodan narod koji se pokorava samo svojim mitropolitima, da je crnogorski mitropolit »sam za sebe u ovdašnjoj crkvi, nezavisan ni od kakve vlasti« te da je odgovoran samo crnogorskom narodu koji gaje izabrao. Pošto je francuska vojska zauzela Boku Kotorsku (1807), oduzeta je Crnogorskoj mitropoliji jurisdikcija nad tim područjem, koje je bilo u njenom sastavu i za mletačke vlasti, na osnovu crnogorsko-mletačkog ugovora (1456). Napoleon je postavio za vikara Boke Kotorske Gerasima Zelića, arhimandrita manastira Krupa (1810), pripojivši je Dalmatinsko-istrijskoj episkopiji, Na taj način je prekinut, u jednom dijelu Crne Gore, tradicionalni etnofiletizam. Za Petra I formirana je zajednička crno gorsko-bokeljska vlada - Centralna komisija (1813). Kad je Boka Kotorska postala austrijski posjed (1814), otvoren je put propagandi Karlovačke mitropolije. Docnije je ušla u Bokokotorsko-dubrovačku eparhiju (1870- 1920). Kad je umro Petar I, guvernadur V. Radonjić pokušao je da preuzme vlast, ali mu je Zbor glavara oduzeo titulu i prognao ga iz zemlje, te se konačno gasi institucija guvernadura (1830). Tada je izabran za mitropolita Petar II Petrović Niegoš (1830-51), koji je posljednji mitropolit gospodar. Hirotonisan je u Rusiji, u Spaso - preobraženskom saboru, uz prisustvo ruskog cara, što je podiglo ugled CPC. Ustanovio je Senat i druge institucije koje su ojačale centralnu vlast i omogućile prijelaz na svjetovni oblik vladavine. Zbog promjene jurisdikciie CPC, Njegoš uz svoju titulu vladika »crnogorski unosi i odrednicu »brdski«. Knez Danilo odvoijo ie crkvu od države (1851), čimc počinje novi zivot CPe. *Zakonom* kneza Danila (1855), cl. 66-68 te 81 i 86, Pravoslavna crkva se tretira kao državna religija; odredđene su nadležnosti crkve i obaveze svještenstva. Za mitropolita je postavljen Nikanor Ivanović (1851-60), iguman Cetinjskog manastira, koji je uz političke komplikacije hirotonisan u Rusiji 1858. Njegova uloga u tadašnjim dramatičnim događajima nije

rasvijetljena. Uveo je u cetinjskoj osnovnoj školi proslavljanje kulta Save Nemanjića (1856). Pošto je protjeran iz Crne Gore nakon pogibije kneza Danila, za mitropolita je izabran Ilarion Roganović (1860-82), koji je osnovao Zahumsko-rašku episkopiju, sa sjedištem u Ostrogu (1878). Izdao je naredbu da svještenici moraju nositi brade i uveo vodenje parohijskih knjiga, Za njegovo vrijeme formirana je Bogoslovija na Cetinju, u kojoj su se školovali svještenici i učitelji. Mitropolit Mitrofan Ban (1884--1920), poznat i kao crkveni pisac, ustrojio ie organizaciju CPC. Dielatnost CPC regulisana je, do kraja XIX *v.,* na osnovu opštih pravoslavnih kanona i običajnog prava. Donošenjem Ustava Svetog Sinoda u Knjaževini Crnoj Gori (1903), Ustava pravoslavnih konzistorija u Knjaževini Crnoj Gori (1904) i Zakona 0 parohijskom svještenstvu (1908) regulisano je ustrojstvo autokefalne Crnogorske pravoslavne crkve. Ustavom Knjaževine Crne Gore, cl. 40, utvrđuje se da je državna vjera istočnopravoslavna i da ie CPC autokefalna. Medukonfesijska tolerancija na crnogorskom tlu ispoljavala se u određenim istorijskim fazama, te u nekim crkvama postoje oltari za obje konfesije. Konkordat izmedu Crne Gore i Svete stolice zaključen je 1886. Poslije balkanskog rata CPC osnovala je, od oslobođenih istočnih krajeva, Pećku episkopiju (1913). Crkveni istoričar E. Smirnov konstatovao je da je Pravoslavna crkva u Crnoj Gori postigla autokefalni položaj zbog stalne borbe crnogorskog naroda za "vjeru i na rodnost". Proces osamostaljivanja datira od početka XVII v., kada su crnogorski mitropoliti bili prinuđeni da se uključe u borbu koju je vodio crnogorski narod predvođen glavarskim slojem. Crnogorski mitropoliti uskladili su svoje djelovanje s borbom za slobodu svojih vjernika te su "postigli potpuno nezavisan polozaj" od Pećke i Carigradske patrijaršije (E. Smirnov). Političke veze s Rusijom (od 1711) omogućile su da CPC realizira autokefalni status. Zbog toga se na njen samostalni zivot nije odrazilo ukidanje Pećke patrijaršije. Mitropolit Sava nije prihvatio sultanov berat kojim mu je potvrden mitropolitski čin jer se ponašao kao poglavar samostalne crkve. U *Sintagmi,* tom V, cije je publikovanje odobrila Carigradska patrijaršija (1855), navedena je, pod bro jem 9, »Autokefalna Mitropolija crnogorska«. U crnogorskim manastirima radilo je više skriptorijuma; u nekim su djelovale škole; njegovana je crkvena umjetnost: radili su ikonopisci i fresko-slikari; formirana je crkvena arhitektura koja ima specifične elemente. Za pripadnike pravoslavne konfesije u starijoj literaturi javlja se termin »hristijani«, a za pravoslavlje »grčko-slavenska vjera«. U periodu aktivnog djelovanja CPC (od početka XVIIv. do 1851) mitropoliti su imali ulogu vojnih starješina, obavljali su funkciju vrhovnog sudije, bili su diplomate. Njihova državnička uloga bila je od odučujuća u istorijskim procesima. Povezanost s narodnim životom dovela je do laiciziranja njene strukture. Poslije odvajanja CPC od države, njenoga institucionaliziranja, te osnivanja Bogoslovije, u kojoj su radili iz vanjci, u štampi i školama javlja se sintagma »srpska vjera: kao zamjena za pravoslavlje. U to vrijeme Srbija se oslobađa, ekonomski brže jača i vrši pijemontski pritisak preko Crnogorske mitropolije i Bokokotorsko-dubro vačke eparhije. CPC imala je snažan uticaj u crnogorskim školama. Ukidanje autokefalne CPC pripremljeno je pošto je Crna Gora prestala da postoji kao državni subjekt (1918). Prvi korak ka ukidanju bilo je donošenje Uredbe 0 privremenom ustrojstvu ministarstva vjera (31. I 1919). Obrazovan ie Središnji arhijerejski sabor koji je imao zadatak da pripremi »ujedinjenje: »srpskih: crkava (26. V 1919). Njegovu nekanonsku odluku 0 »ujedinjenju« CPC i drugih pravoslavnih crkava u Jugoslaviji

u Srpsku pravoslavnu crkvu potvrdio je svojim *Ukazom* regent Aleksandar, iako ie legitimitet crnogorske države postojao do Vidovdanskog ustava (1921). Najzad, Uredbom o centralizaciji upravne i sudske vlasti u Srpskoj patrijaršiji prenijet je »krug rada« crnogorskih mitropolita, »izložen u Ustavu Sv. Sinoda od god. 1903«, na srpskog patrijarha Pravoslavne crkve Kraljevine SHS. Od 1921. nalazi se u posjedu Srpske pravoslavne crkve veliki broj kulturno-istorijskih spomenika (oko 650 crkava i manastira), koji predstavljaju značajan dio crnogorskog kulturnog nasljeda. Prilikom arondacije pravoslavnih eparhija u Kraljevini Jugoslaviji 1931, Crnogorsko-primorskoj mitropoliji pripale su i bivše episkopije Bokokotorska, Zahumsko-raška i dio Pećke episkopije.

DONJI MANASTIR OSTROG, slika iz 1844

YOU MAY ALSO LIKE...